HELSOVÄNNEN

TIDSKRIFT FÖR

ALLMÄN OCH ENSKILD HELSOVÅRD.

Årg. 6. 1891. | UTGIFVARE D:r E. W. WRETLIND. | N:r 15. 1 Aug.

Pris i Skandinavien: 2 kr. 50 öre för helt, 1 kr. 50 öre för halft år.

Innehåll: Sjukliga rubbningar i vår huds utseende och förrättningar. — Om begrafningsplatser. — En fråga af stor nationalekonomisk betydelse. — Verkningarne af den allmänna helsovården i England. — Dödligheten i Göteborg 1776—1885. — De nyaste metoderna att förfalska våra lifsmedel. — Tändernas vård. — Smärre meddelanden: Koncentratorn; Hopplösa slägter; Den mänskliga dumheten; Ett hem för alkoholister; Den medfödda kroppskonstitutionens betydelse; Skummjölkens näringsvärde. — Breflåda. — Annonser.

Sjukliga rubbningar i vår huds utseende och förrättningar.

Vår hud är i normalt tillstånd glatt, mjuk, förskjutbar och elastisk för känseln, slät och med svag fettglans för synen. Dock finnes vid närmare granskning i densamma ett stort antal liniära fördjupningar, som gå dels nätformigt, dels såsom paralella linier. Dess färg är hos vår ras (den kaukasiska) gulhvit (s. k. chamois färg); den varierar dock mellan nästan rent hvit i norden och den om brons påminnande brungula hos söderns spaniorer och italienare; de hudpartier, hvilka äro utsatta för ljus och luft (ansigte, händer m. m.) få en mörkare färg genom en ökad färgämnes- (pigment-) bildning i öfverhudens undre lager (s. k. solbränna). Vid tunn öfverhud, t. ex. på kinderna, fingerknogarne m. m., lyser blodets färg igenom och ger huden dess mer eller mindre rödlätta färg. Människans hud säges vara naken, emedan större, på afstånd synbar hårväxt icke finnes annat än på hufvudet och andra enstaka mindre hudpartier (axelvecket, blygden). Dock är huden i allmänhet — pannan, näsan, händernas insida, fotbladet göra undantag — beklädd med glesa, korta, mjuka hår s. k. ullhår (lanugo).

En normal hud skall hafva alla de af oss förut (sid. 131) beskrifna elementära delarne, fullgöra de (sid. 199—203) angifna förrättningarne samt hafva det nu påpekade utseendet. Hennes större eller mindre skönhet beror på hennes glatthet, mjukhet, likformighet i färg, spänning och elasticitet. Abnorm beskaffenhet, som störande inverkar såväl på hudens förrättningar som på hennes utseende, kunna förefinnas rörande hennes *färg,* hennes *glans och jämnhet, öfverhudens affjällning, körtlarnes afsöndring, hårbeklädnader, läderhudens tjocklek och elasticitet.*

Hudfärgen kan — enligt våra skönhetsbegrepp — vara alltför ljus eller alltför mörk genom för litet eller för mycket pigment. Saknas pigment under svag blodfyllnad, få vi den likbleka färgen. Albinos eller s. k. ljusskygga människor förete denna abnormitet i dess högsta grad. Andra kunna närma sig dem i utseende. Finnes en *likformig* fördelning af mycket pigment, få vi den mörka hudfärgen, som når sin höjdpunkt hos den svarta negern, men som dock icke kan sägas stöta skönhetssinnet. Men uppstår en *olikformig* fördelning af pigmentet, få vi den fläckiga eller spräckliga huden. Sådan kan vara medfödd eller förvärfvad.

Medfödda pigmentfläckar (*födelsemärken, eldmärken*) kunna vara större eller mindre, skiftande mellan ljusbrun och svart färg; de kunna vara med glatt eller hårklädd yta, i hudens plan eller upphöjda, hvarigenom de få mycket olika utseende De förblifva under hela lifvet oföränderliga, om de än stundom kunna (t. ex. under hafvandeskap) något mörkna. För att få bort dem måste hudpartiet i fråga tagas bort, d. ä. skäras ut, frätas eller brännas bort.

Förvärfvade pigmentfläckar uppträda under form af *fräknar, solbränna* och *lefverfläckar.*

Fräknar äro gul- till svartbruna, hampfrö- till ärtstora, rundade, stundom något upphöjda fläckar, som kunna framträda på olika hudpartier, vanligast i ansigtet och på halsen. Man skiljer emellan *egentliga fräknar* och *sommarfläckar.* De förra äro af regelbunden form, likformigt färgade, oftast upphöjda och spridda öfver en stor del af bålen. De förblifva i regel oföränderliga ända till hög ålder, om än exempel finnas på deras hastiga och oförklarliga försvinnande. De senare äro blekare, vanligen oregelbundet färgade och formade, icke sällan sammanflytande, samt uppträda talrikast sommartiden, helst på näsvingarne, kinderna och pannan, om än äfven de kunna breda ut sig på såväl bålen som armarna. De uppstå lättast på barn med ljuslätt hy och synnerligen på rödhåriga personer. De göra ingen skada, men enär de misspryda, äro många angelägna att blifva dem kvitt. Eftersom de sitta i öfverhuden, kunna de också borttagas för tillfället; men anlaget för dem kan icke borttagas; däraf

kommer det sig, att de i regel återkomma efter någon tid. Den som vill bekämpa dem måste därföre bereda sig på ett fortgående, mer eller mindre långvarigt krig, hvilket dock ju kan och bör inskränkas till de hudpartier, som äro för andras ögon blottade. Medlen mot fräknar äro alla sådana, hvilka mer eller mindre frätande och förstörande inverka på öfverhuden eller som bringa densamma till att svälla upp och afstötas. På detta sätt verka alkalier, borax, växtsyror (ättika, citronsyra, salicylsyra) och mineralsyror (t. ex. saltsyra), svafvel, senaps- och krotonolja, jod, sublimat och andra kvicksilfversalter m. m. Medlen äro således, såsom höres, mångahanda, utan att dock något kan sägas vara ofelbart. Med alla frätande medel måste naturligtvis stor varsamhet iakttagas, ifall man icke skall göra sig skada i stället för gagn. Bland lindrigare medel kan nämnas påläggning af citronskifvor eller en deg af honing, ättika och stötta bittermandlar; kraftigare verkar tvättning med en salicylsyre- eller boraxlösning (t. ex. 3 à 5 gm i 100 gm rosenvatten), eller med utspädd saltsyra (1 till 7 delar på 100 vatten); kraftigast verka de giftiga medlen veratrin och sublimat ($^1/_{10}$ till 1 procents lösning), hvilka hos oss utlemnas endast på läkarerecept.* Af dessa medel kunna äfven salfvor beredas, som längre tid få ligga på; men, om icke varsamhet iakttages, kunna af dem en i och för sig farlig hudinflammation alstras. Och — hvad ledsammast är — den hjälp de lemna varar i regel blott till en tid!**

Solbränna är, såsom namnet säger, en genom ljusets och solens inverkan framkallad stegrad pigmentbildning i huden. Blodfattiga och bleksigtiga personer påverkas i detta hänseende mindre af solen, hvarföre solbränna i viss mon är ett tecken till helsa. Genom att med solskärm afhålla de direkta solstrålarne förekommer man solbrännas uppkomst. — Att den mörkare hudfärgen hos de tropiska ländernas innevånare ursprungligen är att tillskrifva de där mer brännande solstrålarnes inverkan, kan icke gärna betviflas. — Starkt eldsljus har samma verkan, på grund hvaraf smeder och hyttarbetare få sin mörka hy.

---

* I sammanhang härmed må sägas, att Helsovännens utgifvare icke vill sända recepter på dylika medel till för honom obekanta personer.

** En fransk författare berättar om en ung, kokett, vacker, men *fräknig* markisinna, hvilken hvarje höst plägade fly till sitt landtgods, där hon gned in sitt ansigte med färska valnöt-skal. Genom denna saft blef hennes ansigte nästan — svart. Nu blef damen otillgänglig för hela världen. Men inom några veckor fjällade öfverhuden af sig och fräknarne följde med. I januari hvarje år kunde den sköna med fin och vacker hy infinna sig i societetslifvet i Paris, där hon strålade och lyste — tills i maj. Men med den återvändande vårsolen återvände också — sommarfläckarne i markisinnans ansigte!

Lefverfläckar (kloasma) kallas diffust utbredda mer eller mindre brungula fläckar, hvilka hos vissa personer tidtals framträda för att, utan någon särskild behandling, förr eller senare försvinna. De ha fått sitt namn därigenom, att deras färg liknar lefverns färg, men de stå icke i något sammanhang med lefvern eller dess sjukdomar. Däremot synas de hos kvinnor kunna uppstå genom vissa rubbningar i underlifsorganens verksamhet, hvilket synes bevisas däraf, att de ofta uppträda under hafvandeskap, liksom ock vid vissa fruntimmerssjukdomar. Äfven sjukliga rubbningar i matsmältningen framkalla någon gång lefverfläckar, som då försvinna, när hufvudsjukdomen blifvit häfd. — Man kan också, om man så vill, under namnet lefverfläckar förstå den brungula hudfärg, som uppstår genom ofta upprepad inverkan af hudretande medel, såsom spansk fluga, senapsdukar, krotonolja, dragplåster m. m. Äfven ihållande mekanisk retning, såsom genom strumpeband, svältremmar, klädningsband, hängslen m. m. framkallar en större pigmentbildning i de för trycket utsatta delarne af huden.

Hudens glans och jämnhet kan vara på åtskilliga sätt rubbad, abnormt stegrad eller minskad. Huden synes mera glänsande och jämn, ifall den är mera elastisk och spänd. Därföre hafva de unga och de fetlagda en mera glatt och glänsande hud än de gamla, hos hvilka huden förlorat sin elasticitet, eller de magra, hos hvilka huden faller i rynkor. Då huden förlorar sin spänning och elasticitet, förlorar densamma äfven mycket af sin glans. Man talar om glanslös, slapp hud, och — försåvidt han äfven förlorat sin friska färg — om grå, askfärgad hy. Äfven genom för stark affjällning af öfverhuden hvarom mera framdeles, förlorar huden sin glans. Däremot kan huden få en *alltför skinande* beskaffenhet genom en alltför stark afsöndring från talgkörtlarne. En egendomlig, abnorm förhöjning af glansen kan äfven uppstå genom en sjuklig förtunning af huden. Sådan kan bero på konstitutionela sjukdomar eller lokalt uppstå efter en förutvarande alltför stor utspänning genom svulster, fettbildning, hafvandeskap m. m., eller alstras genom vissa hudsjukdomar (kroniskt eksem, upprepad ros). — Dylika rubbningar i hudens normala beskaffenhet kunna icke botas. På sin höjd kunna de gömmas genom smink och puder.

Hudens *jämnhet*, d. v. s. frihet från rynkor, *och glatthet*, d. v. s. frihet från smärre fördjupningar eller upphöjningar (*slät hud*), betingas genom flera faktorer. För det första genom hennes större eller mindre tjocklek och spänning, d. v. s. fästning vid underlaget; vidare genom finheten hos de naturliga fårorna (vecken) och groparne (körtelmynningarne), samt slutligen genom en ringa öfverhud- (epi-

dermis-) affjällning samt lagom afsöndring af hudtalg. — Den rynkighet och skrynklighet, som med högre ålder mer eller mindre uppträder hos alla, beror på ett uppluckrande af den fästande underhudscellväfven, på försvinnande af fetthuden samt slutligen på utjämning af hudens papiller. Dessa åldersveck uppträda först på det strax under örat begynnande halspartiet, skrida därifrån mot halsens framsida till hakan för att slutligen öfvergå på ansigtet. Här visa de sig synnerligen vid den yttre ögonvinkeln, hvilken besättes med flera mot densamma konvergerande hudveck. Oafsedt dessa åldersveck får ansigtshuden fåror, hvilka bero dels på vanan att göra vissa rynkor t. ex. i pannan, kring munnen, ögonen (närsynta) o. s. v., dels på ärftliga anlag, som också här kunna spela en betydlig roll. På magra personer framträda af angifna grunder dessa åldersveck vida snarare och tydligare än hos mera fetlagda. Det enda, man kan göra till deras förekommande eller häfvande är alltså att hålla sig så mycket som möjligt vid godt hull samt att afhålla sig från ansigtets frivilliga och onödiga rynkande.

Öfverhudens (epidermis) affjällning sker normalt helt omärkligt, men fortgår dock oafbrutet. Sker den för hastigt, så får huden ett utseende, som om den vore beströdd med mjöl eller kli (så t. ex. efter mässling); stundom kan den också afstötas uti hinnlika fjäll (så t. ex. efter skarlakansfeber). Då ingen särskild sjukdom framkallar denna rubbning i affjällningen, beror densamma på för stark eller för svag verksamhet hos hudens talgkörtlar.

Afsöndringen af hudtalgen är i regel icke skönjbar, men en förminskning däri medför icke blott en förminskad glans af huden utan ger den af nyss angifna skäl ett torrt mjöligt utseende. Denna olägenhet medföljer vissa hudsjukdomar, men kan äfven artificielt frambringas genom att huden för mycket utsättes för inverkan af lut, såpa eller hårdt kalkhaltigt vatten. Om än denna rubbning i talgkörtlarnes verksamhet icke kan så lätt botas, så kunna dock olägenheterna däraf lätt förekommas genom hudens ingnidning med något fett, helst ur djurriket. Stundom är nog att gnida huden med en fläsksvål. Hvarom icke, kan man begagna ister eller osaltadt smör. Uti lanolin, som fås på apoteken, har man ett godt medel, som ger huden en lagom och god mjukhet. — Vanligare än minskad afsöndring af hudtalg är dock en ökad sådan (seborré). Härigenom får huden ett oljigt, fernissartadt glänsande öfverdrag, hvilket genom inblandade epidermisfjäll kan blifva smörjigt orenadt. Icke sällan är just ansigtet, företrädesvis pannan, hakan, näsan hos män — särskildt vid könsmognadens tid — utsatt för denna abnormitet, som vi kunna kalla *isterhud.* Förutom att den är obehaglig i och för sig, ger den

lätt anledning till de vanliga kända hudåkommorna, pormaskar (komedoner) och finnar. Behandlingen af isterhud är dock enkel nog. Det gäller först att aflägsna fettet och epidermisfjällen. Detta sker i regel lätt genom tvättning med såpa; skulle tjockare lager af öfverhud vara samladt, så upplösas dessa genom ingnidning med olja eller pomada. Sedermera gäller det att stärka körtlarne, hvilket — i viss mån åtminstone — kan ske genom tvättningar med sprit eller eter. *Hoffmans droppar* är en blandning af 3 delar sprit och 1 del eter. De kunna begagnas för detta ändamål. *Lavendel-* eller *rosmarinsprit* äro angenämt luktande medel, hvilka ock kunna begagnas i samma syfte. (Forts.)

Om begrafningsplatser.

Den preussiska vetenskapliga deputationen för medicinalväsendet, utvidgad genom inkallandet af e. o. ledamöter, har under sina förhandlingar d. 29 okt.—1 nov. 1890 enats om följande uttalande rörande begrafningar och begrafningsplatser.

A. Från begrafningsplatser *kunna* faror eller skada för sundheten eller inskränkning af människors kroppsliga välbefinnande uppstå af

1. Begrafningsplatsernas beskaffenhet d. v. s. deras belägenhet, jämte ogynsamma förhållanden af jordmån och grundvatten.
   a) Jordmånen är ogynsam, *när* jorden i sönderdelnings-lagret (dekompositionszonen; likets nivå) icke är lufthaltig och torr; *när* jordlagret, som ligger ofvanför detta lager, ej har tillräcklig mäktighet eller innehåller för stora luftrum; *när* jordlagret, som ligger under detta lager, ej förmår hålla likets sönderdelningsningsprodukter tillbaka från grundvattnet.
   b) Grundvattensförhållandet är ogynsamt, *när* grundvattnet beständigt eller tidtals når det nyss nämnda lagret eller liket; *när* sådant grundvatten kan flyta till något vattenhämtningsställe, utan att på sin väg genom jorden ha befriats från sina skadliga beståndsdelar.
   c) På grund af belägenheten kunna de under a och b nämnda förhållandena verka skadligt, när lokaler för människors vistelse ligga i omedelbar närhet till kyrkogården, eller dennes grundvatten står i förbindelse med vatten i brunnar eller andra vattenhämtningsställen.
2. Faror kunna vidare uppstå genom det sätt, hvarpå begrafningsplatsen användes.

a) När liken ej begrafvas lagom djupt. — Djupet är *för litet,* när stank af förruttnelsen tränger fram till ytan, äfven om grafven är tillbörligt igenkastad. En större hög öfver grafven kan uppväga detta. — Djupet är *för stort,* när grundvattnet, om också blott delvis eller tidtals, stiger upp till förmultningslagret.

b) När grafvarne läggas för tätt intill hvarandra; detta är fallet, när det jordlager, som skiljer graf från graf, ej är tjockt nog till att upptaga de sönderdelningsprodukter från liken, som tränga ut åt sidorna om grafven;

c) när det lägges för många lik i en graf; ingen graf bör mottaga mera än hvad som svarar mot liket af en vuxen människa;

d) när en *gammal* graf användes till en *ny* begrafning, innan det gamla liket förmultnat;

e) när en graf öppnas för tidigt, d. v. s. innan förruttnelsen däri är fullständigt förbi;

f) när nedlagda begrafningsplatser begagnas till annat ändamål, så framt därmed är förenad den under *e* anförda uppgräfningen af en eller flera grafvar;

g) när lik förvaras i grafhvalf eller bårhus och stank af förruttnelsen eller starkt koncentrerade förruttnelsegaser utbreda sig till människors omedelbara närhet, eller när andra skadliga sönderdelningsprodukter från liket genom insekter eller på annat sätt öfverföras till människor eller näringsmedel.

3. Faror kunna vidare uppstå därigenom, att från liken utgår

a) elak lukt, som besvärar människor, beröfvar dem njutningen af ren luft och för ömtåligare personer äfven medför skada för helsan;

b) skadliga gaser, särskildt kolsyra, som skadar människors helsa och t. o. m. kan vålla deras död;

c) sönderdelningsprodukter till det vatten, som användes, hvilket därigenom väcker vämjelse och måhända äfven orsakar sjukdomar;

d) smittämnen (sporer, bakterier), som föras bort af insekter och grundvattnet och därigenom utbreda dessa sjukdomar.

(De under *a, c* och *d* anförda möjligheterna existera endast under förruttnelsestadiet.)

Alla dessa möjligheter hafva ganska *liten betydelse,* när liken begrafvas hvart för sig, men något större, när de bisättas i hvalf eller bårhus eller begrafningar ske i massa.

Obs. Med hänsyn till sådana skadliga inflytelser af begrafningsplatser, som *verkligen hafva inträffat,* har man *erfarenhet* endast om olägenheterna af förruttnelsestanken och i enstaka fall om skada

för helsan och dödsfall såsom följd af inträde i grafhvalf, där kolsyra hopat sig. — *Om skada till helsan genom smitta föreligger ej någon erfarenhet.*

B. För att undgå de under A anförda elaka följderna måste man uppställa följande anspråk:

1. Till begrafningsplats bör användas en jordmån, hvari liken kunna multna, och som kvarhåller alla sönderdelningsprodukter så länge, tills de förvandlats till oorganiska föreningar. För detta ändamål bör jorden vara torr och äga en viss grad af porositet från ytan ända till förmultningslagrets gränslinie. Begrafningsplatsens närmaste omgifning bör också hafva samma egenskaper. En begrafningsplats, som af naturen icke är lämplig för sitt ändamål, kan i många fall blifva det genom påfyllning eller dränering.

2. Hvarje begrafningsplats bör förvaltas efter bestämda regler, som taga hänsyn till grafvarnes djup, ytrum, afstånd, igenkastning, uppgräfning (igenkännande) och förnyad användning.

3. Grafhvalf böra undvikas så mycket som möjligt. Dessas, såväl som grafkapellers, inrättning och skötsel bör ordnas på sådant sätt, att ej stank eller smittämnen (sporer af infektionssjukdomar) kunna utbredas från dem. Man bör icke beträda grafhvalf eller öppnade grafvar, innan man förvissat sig om, att där icke finnes en för helsan farlig samling af kolsyra.

C. För att vinna kännedom om alla de förhållanden, hvarunder de under A anförda följderna kunna inträda, *erfordras*, vid *pröfning* af förslag till anläggning af begrafningsplats och till begrafningsregler, att under medverkan af en medicinskt sakkunnig:

1. Taga i öfvervägande: platsens, grafhvalfvets och kapellets (bårhusets) belägenhet i förhållande till närmaste ställen, där människor vistas; grundvattnets möjliga sammanhang med vattenhämtningsställena; jordmånens förmåga att befordra förruttnelsen och filtrera; sättet, hvarpå förmultningslagret kan torrläggas, samt bårhusets (kapellets) inrättning.

2. I *förslaget till förvaltning* upptagas bestämmelser om grafvarnes rumförhållanden, afstånd och beläggning, om inrättningen och begagnandet af grafhvalf, om grafkapellets (bårhusets) anlitande äfvensom angående den tidrymd, som måste stadgas såsom förliden, innan grafvarne få ånyo öppnas och begagnas. — Definitiv cirkulation skall ej fastställas, innan denna tidrymd förflutit.

En fråga af stor nationalekonomisk betydelse.

(Efter Nya Dagligt Allehanda.)

Att frågan om ordnandet af renhållningen i städer och större samhällen alltmer trängt sig i förgrunden, är ett glädjande sakförhållande. Många olika förslag i detta syfte hafva sett dagen, och många olika system hafva tillämpats och tillämpas. Frågan är också af allra största betydelse, enär den berör både sanitära och ekonomiska förhållanden. För att ett system skall kunna anses godt, måste det tillgodose båda dessa kraf och således ej mindre tillfredsställa billiga anspråk i sanitärt hänseende än lemna ett ekonomiskt godt resultat. Härmed menas, att det, utan att för vederbörande kännas betungande, så fullständigt som möjligt tillvaratager de affallsämnen, som i större samhällen med nödvändighet måste hopas. Såsom en ekonomisk fundamentalsats kan väl denna anses: tag till vara allt, som kan blifva till nytta, det största som det minsta. Är månne allt härutinnan väl bestäldt hos oss? Nej, och åter nej! Vi hafva särskildt på renhållningsområdet skäl att beklaga oss öfver ett häpnadsväckande slöseri. Detta är ett påstående, som kan synas mången djärft, men som kan bestyrkas med ett litet räkneexempel.

Enligt verkstälda noggranna undersökningar kan antagas, att hvarje person i form af uttömningar årligen producerar i medeltal 5,2 kg. kväfve, 1,26 kg. fosforsyra och 1,08 kg. kali. Åsättas dessa ämnen följande penningvärde: kväfve 1,50, fosforsyra 0,25 och kali 0,30 kr. pr kg., så kommer följaktligen på hvarje person ett årligt produktionsvärde af:

kväfve	5,2	kg.	à 1,50	kr.	7,80
fosforsyra	1,26	»	à 0,25	»	0,315
kali	1,08	»	à 0,30	»	0,324
				Summa kr.	8,439

Att ofvanstående värden icke äro för högt tilltagna, framgår däraf, att de närvarande *partiprisen* äro för kväfve i Peruguano 1 kr. 80 öre, för fosforsyra i thomasslagg 20 öre och för kali i kainit 35 öre, allt pr kg.

För en stad med Stockholms invånareantal (243,500 inv.) gör detta en årlig totalproduktion till ett värde af 2,054,896 kr. och för alla våra städer tillsammans (860,208 inv.) 7,259,295 kr. Räkna vi med hela landets befolkning, 4,750,000 inv., så uppgår produktionsvärdet pr år till det ansenliga beloppet af 40,085,250 kronor.

Af denna summa kan man med visshet antaga, att minst hälften, således öfver 20,000,000 kr., hvarje år genom vårdslöshet eller genom oriktigt förfarande går förlorad för landet. Detta representerar öfver femtedelen af statsverkets årsinkomst.

Vi hafva från vår tidigaste barndom fått höra, att Sverige är ett fattigt land, och tyvärr kunna vi icke jäfva denna sanning, så länge vi icke veta att taga vara på hvad vi hafva. Att till utlandet skicka millioner, som vi med en klokare hushållning kunde spara åt oss själfve, kan med skäl kallas slöseri. Och till en slösaktig hushållning hafva vi ingalunda råd. Utom den direkta förlust, som vi

lida genom att låta allt gå »sin gilla gång», hafva vi en annan olägenhet däraf. Våra afträden äro i de flesta fall verkliga pesthärdar, i hvilka kolonier af bakterier utvecklas för att därifrån spridas och hemsöka oss med sjukdom och död.

* * *

Ingenstädes på jorden bedrifves jordbruket så intensivt som i Kina och Japan. Kreatursrollen spelar i dessa länder, i synnerhet i det senare, en mycket underordnad roll, enär invånarne lefva hufvudsakligen af växtämnen, fisk och skaldjur. Ehuru jordbruket därstädes således måste utöfvas *utan* tillhjälp af det gödselämne, kreatursspillningen, som hos oss är det vigtigaste, så är dock jordens afkastningsförmåga uppbragt till en förvånande grad. En så högt uppdrifven kultur blifver möjlig endast därigenom, att hushållsaffallen på det omsorgsfullaste sätt tillvaratagas. Detta gäller i synnerhet det vigtigaste af dessa affallsämnen, de mänskliga exkrementerna. Deras stora värde för underhållande af jordens bördighet har sedan de aflägsnaste tider erkänts och så inträngt i folkmedvetandet, att alla och en hvar nedlägga den största omsorg på exkrementernas tillvaratagande. De samlas i med lock försedda kärl och användas i så färskt tillstånd som möjligt. Jorden bearbetas för hand och har genom omsorgsfull skötsel och riklig gödsling antagit utseende af den yppersta trädgårdsjord samt besitter en otrolig alstringsförmåga. Endast härigenom blifver det möjligt att producera näringsmedel i tillräcklig mängd för den täta befolkningen. Att icke desto mindre lokal hungersnöd icke sällan inträffar i ett och annat distrikt, kan icke förnekas, men sådana olyckor bero hvarken på öfverbefolkning eller minskad produktionsförmåga hos jorden, utan af öfversvämningar och dåliga kommunikationer.

Förhållandena i de ostasiatiska väldena hafva anförts icke för att uppställas till efterföljd, enär nog åtskilligt kunde vara att anmärka mot förfaringssättet, utan för att visa, hvarthän man kan komma, och huru det nationella välståndet kan höjas genom ett förståndigt tillgodogörande af de mänskliga exkrementerna.

Ovedersägligen är således renhållningsfrågan väl värd all uppmärksamhet och tidsenligt reformarbete. Hvad vi *kunna* göra för att förbättra de rådande förhållandena i detta hänseende, det *måste* vi af pligt både mot oss själfva och fosterlandet göra. Tyngdpunkten ligger i att finna något lämpligt medel för bevarandet af latrinens för växtnäringen värdefulla ämnen och förekommandet af den osunda gasbildning, som åtföljer dess jäsning.

Verkningarne af den allmänna helsovården i England.

En fransk författare, H. Monod, har i en fransk hygienisk tidskrift (Revue d'Hygiene) utförligt behandlat ofvanskrifna ämne. Ur hans vidlyftiga och lärorika afhandling taga vi följande meddelanden.

Det är icke lätt att angifva de summor, som 1875—1890 hafva utgifvits i England, för offentliga sanitära verk och andra mått och steg af väsentligen sanitär karaktär. Men efter sorgfälliga beräkningar af en sakkunnig, d:r THORNE-THORNE (Englands ställföreträdare vid den internationela sanitetskonferensen i Rom 1885), belöper sig hela summan för sådana ändamål under den nämnda tiden till ungefär 3 milliarder francs. Den omedelbara följden af denna oerhörda utgift var emellertid, såsom man med siffror kan bevisa, förminskning af dödsfallen. Dessa uppgingo åren 1838—1865 i medeltal till 22.35 på tusen, 1866—1875 till nästan lika mycket, nämligen 22.19, men under de tio åren 1880—1889 nästan likformigt aftagande (förutom oregelbundenheterna på vårarne) endast till 19.08 på tusen innevånare.

Minskningen i dödligheten under årtiondet 1880—89 gentemot årtiondet 1861—70 uppgick i medeltal till 3.44 på tusendet. Förf. jämför nu på grund af The Registrar general's årsberättelse, huru de skilda sjukdomsgrupperna hafva förhållit sig vid detta aftagande, och finner, att de s. k. zymotiska sjukdomarne (farsoterna) hafva deltagit med 52 proc., de öfriga med 48 proc. i hela minskningen. De förra hafva samtliga aftagit, men i olika förhållanden. Föga hafva dödlighetssiffrorna förändrat sig för *mässling, difteri* och *kikhosta;* för *kolera* och *koppor* hafva de sjunkit till ett minimum; för *diarré* (tillsammans med rödsot), *skarlakansfeber* och *tyfus* hafva de ansenligt minskats. Äfven dessa förhållanden belysas genom tabellariska och grafiska öfversigter. Mässling visar i båda tidsafdelningarna periodiskt, raskt tilltagande och åter aftagande (den hör ej till de sjukdomar, för hvilka laglig anmälningsskyldighet förefinnes i England). — Difteri tager öfverhufvud ingen framstående andel i den allmänna dödligheten (1.54 på 10,000 innevånare 1880—89).

Under *kolera* sammanfattar den engelska dödlighetsstatistiken den inhemska och asiatiska koleran. I epidemien år 1866 dogo 14.000 människor i kolera. Sedan dess har England förblifvit fritt från sådana epidemier, ehuruväl år 1884 tre gånger skepp med kolerasjuka inlupo i engelska hamnar. Som bekant har man i England ganska förståndigt afstått från hvarje karantän och inskränker sig till öfvervakande af från kolerahamnar ankommande personer och varor, i erforderliga fall till isolering af de sjuka såväl som till desinfektionsåtgärder, och litar för öfrigt med rätta på verksamheten och den vidare utvecklingen af de allmänna sanitära inrättningarna för renhållande af vatten, luft och mark. För öfrigt har hvarje uppträdande af den asiatiska koleran i England drifvit till nya framsteg i den sanitära lagstiftningen och förvaltningen.

Sedan kokoppympningen blifvit obligatorisk och kostnadsfri (1853), har *dödligheten i koppor,* såsom förf. med siffror visar, betydligt aftagit. Epidemien 1870—71, som ännu kostade 42,000 offer, hade den gynsamma följd, att marken öppnades för omympningen (revaccinationen). Utan att vara lagligt påbjuden har den sedan dess vida utbredt sig. I sammanhang härmed har i London år 1889 blott ett enda dödsfall i koppor förekommit.

Gruppen *diarré* och *rödsot* (dysenteri) visar i andra årtiondet ett märkbart aftagande, nämligen omkring 2.56 på 10.000 innevånare eller omkring 26 proc. af dödligheten uti dessa sjukdomar.

Skarlakansfeber, en sjukdom, som i England är mera utbredd än i något annat land i Europa och ända till 1876 uppträdde tidtals i epidemier, har sjunkit från 9.71 dödsfall på 10,000 innevanare under första årtiondet (1861—70) till 3.79 under andra årtiondet (1880—89), således med 5.92 och sedan år 1878 nästan oafbrutet. Man ställer denna i ögonen fallande och mycket glädjande företeelse delvis i samband med de hundratals isoleringshospitalen (af hvilka det redan år 1883 fanns 203) med desinfektionsugnar.

Tydligast visar sig inflytandet af förbättringarne i den offentliga helsovården i kampen mot nervfebern (tarmtyfus). 1861—70 dogo häraf (jämte det ringa antalet af »tyfus» (utslagstyfus) och »enkel feber») 8.86 på 10,000 innevånare, 1880—89 blott 2.50. Meningen att tyfusfröen företrädesvis utbredas genom dricksvattnet, och att aftagandet af nervfeber särskildt påverkas genom anskaffande af förbättradt dricksvatten, är vida utbredd i England liksom i Frankrike.

Resultatet af sina flitiga och intressanta undersökningar sammanfattar förf. slutligen i följande satser: En kraftigt organiserad sundhetsförvaltning med tillräcklig, laglig fullmakt för att ändra okunnighetens och den häfdvunna vanans förderfliga hushallning och besegra en illa förstadd sparsamhets motstånd, räddar åt ett land ett ganska stort antal mänskliga lif. Förhallandet i England är en triumf för den offentliga helsovården. De folk, som följa detta exempel, skola draga samma nytta af samma förfarande.

Dödligheten i Göteborg
åren 1776—1885.

Att det icke ensamt är i Stockholm, som under innevarande århundrade ett förökadt välstånd och ett nitiskt arbete å samfundsförhallandenas förbättrande i alla riktningar kämpat en framgangsrik kamp mot farsoters och andra sjukdomars i äldre tider fruktansvärda härjningar bland en tätt sammanträngd stadsbefolkning, utan att samma oaflåtliga arbete och med lika lyckligt resultat samtidigt pågatt äfven i våra öfriga stadssamhällen, har för *Göteborgs* vidkommande nyligen blifvit i detalj ådagalagdt i ett intressant arbete om Göteborgs befolkningsförhållanden åren 1776—1885, författadt af den om Göteborgs befolkningsstatistik högt förtjente förste stadsläkaren därstädes doktor Ernst Almquist. Ur den rika samling af fakta, som detta arbete innehåller, torde här få anföras ett och annat, under jämförelse stundom med motsvarande data för Stockholm.

Innan vi öfvergå till dödssiffrorna, må först meddelas några data angående antalet ingångna äktenskap och födda barn.

Giftermålens antal utgjorde årligen, på hvarje tusental af medelfolkmängden:

	I Göteborg.	I Stockholm.
Åren 1776—1800	11.7	10.0
„ 1801—1825	10.0	8.7

Åren 1826—1850	6.6	7.6
„ 1851—1875	8.7	8.6
„ 1876—1885	8.4	9.3
„ 1886—1890	8.0	8.4

I såväl Göteborg som i Stockholm var alltså äktenskapsfrekvensen under förra århundradet större än i våra dagar. Allra lägst var densamma under tidrymden 1826—50, för hvilken dock talet för Göteborg lärer vara otillförlitligt och egentligen böra ej obetydligt höjas. Något, som också framgår af ofvanstående tal, är, att i äldre tider Göteborg regelbundet stod fördelaktigare än Stockholm i fråga om äktenskapsfrekvensen; i våra dagar åter är förhållandet snarare omvändt.

De *lefvande föddes* antal utgjorde, likaledes på hvarje tusental af folkmängden:

	I Göteborg.	*I Stockholm.*
Åren 1776—1800	37.8	34.8
„ 1801—1825	35.9	33.8
„ 1826—1850	26.0	32.4
„ 1851—1875	33.9	35.3
„ 1876—1885	34.8	33.3
„ 1886—1890	33.0	32.1

Jämväl här finner man en minskning från de mycket höga talen under förra århundradet. Minskningen är betydligt större i Göteborg än i Stockholm. Det i ögonen fallande låga talet för Göteborg åren 1826—50 får jämväl här delvis skrifvas på felaktiga uppgifters räkning (för högt upptagen folkmängd).

Dödligheten i Göteborg är af d:r Almquist gjord till föremål för ytterst detaljerade undersökningar. Såsom hufvudresultat framgår, att på hvarje tusental innebyggare årligen afledo i Göteborg, jämfördt med i Stockholm:

	I Göteborg.	*I Stockholm.*
Åren 1776—1800	44	46
„ 1801—1825	38	45
„ 1826—1850	30	44
„ 1851—1875	28	37
„ 1876—1885	20	26
„ 1886—1890	18	21

I Göteborg har dödssiffran minskats från 44 till 18, i Stockholm från 46 till 21. Parallelismen i slutresultatet är slående, men nekas kan ej, att förbättringen begynte tidigare i Göteborg. För sistnämnda stad bör talet för tidrymden 1826—1850 såsom vanligt något höjas för att motsvara verkliga förhållandet.

Af högt intresse äro de tal, som meddelas rörande dödligheten i Göteborg inom olika *åldrar.* Betraktar man först barnaaldrarna, finner man, att på tusen samtidigt lefvande människor inom hvarje grupp de aflidnes årliga antal utgjorde i åldern

	0—1 år.	1—2 år.	3—4 år.	5—9 år.	10—14 år.
Åren 1776—1800	370	107	48	23	7.6
„ 1801—1825	325	83	37	17	8.0
„ 1826—1850	232	62	26	15	6.9

Åren 1851—1875	248	82	33	13	7.6
„ 1876—1885	185	50	21	9.8	3.6

I motsats mot hvad från andra håll oftast framhållits såsom regel, har alltså i Göteborg dödlighetens minskning icke varit skarpast framträdande i den spädaste åldern, för hvilken talet nedgått till jämnt hälften, utan har markerats än skarpare i de senare barnaåren, för hvilka alla siffrorna nedgått till mer eller mindre *under* hälften. Egendomligt är förhållandet med åldern 10—14 år, hvars dödstal ända fram emot våra dagar knappast vidkännes någon förbättring alls, men så på en gång springer ned från 7.6 promille till 3.6, eller med mer än 50 procent.

För medelåldern är resultatet följande:

	15—19 år.	20—24 år.	25—29 år.	30—39 år.	40—49. år.
Åren 1776—1800	8.3	15	17	26	28
„ 1801—1825	8.7	12	13	20	31
„ 1826—1850	6.9	14	17	20	28
„ 1851—1875	6.8	11	15	18	20
„ 1876—1885	5.3	6.8	8.9	10	14

Förbättringen är här delvis något mindre än i barnaåren; dock finner man jämväl här åldrar, i hvilka dödligheten nedgått till mindre än hälften af hvad den utgjorde för hundra år sedan. Anmärkningsvärd är den ytterst skarpa sänkningen under senaste årtiondet för aldrarna 20—34 år, eller från resp. 11, 15 och 18 till resp. 6.8, 8.9 och 10. Möjligen kan senare tiders kraftiga nykterhetsarbete här tillmäta sig en del af förtjensten.

För de högre åldrarna äro de absoluta talen lägre, ofta äfven något osäkra, och beräkningarna bli alltså vanskligare. Följande tal torde dock ännu förtjena att anföras. På tusen innebyggare inom hvarje grupp afledo årligen i åldern

	50—59 år.	60—69 år.	70—79 år.	80—89 år.
Åren 1776—1800	45	105	190	310
„ 1801—1825	47	100	190	350
„ 1826—1850	33	70	175	400
„ 1851—1875	26	50	110	230
„ 1876—1885	21	39	85	175

Dessa siffror utgöra en kraftig vederläggning af det förut ofta framkastade påståendet, att dödlighetens minskning i våra dagar väsentligen skulle vara att tillskrifva en förbättring endast inom barnaåldern. Till och med för sjuttio- och attioaringar har i Göteborg dödsrisken gatt ned till mindre än hälften mot förut, utvisande alltså en lika stor förbättring som i de spädaste åldrarna.

(Stockh:s Int.-Gar.-A:s Månads. ark n:r 6.)

De nyaste metoderna att förfalska våra lifsmedel.

Af Richard Marsch.

Förfalskningar af lifsmedel, en förbrytelse, hvilken, såsom den store klinikern, professor Oppolzer en gång sade, i många fall är skulden till magkatarr och tarmsjukdomar, beror först och främst på egennyttan. Det har naturligtvis alltid varit så, och förfalskarne dö icke ut, de mångfaldiga sig liksom människoslägtet föröfrigt och sträfva liksom alla andra konstnärer framåt, tills de nu för tiden hafva bragt det tämligen långt, så att man utan tillsättande af en enda droppe drufsaft lagar vin, som till och med den störste kännare välbehagligt sörplar in.

Följderna af en sådan läskedryck kunna naturligtvis vara förfärliga. Så t. ex. blefvo många personer, som hos den franske vinfabrikanten *de Villeneuve* hade druckit vin, som var uppfriskadt med giftiga ämnen, dels alldeles lama i benen, dels så svaga, att de endast med tillhjälp af kryckor kunde förflytta sig. En kvinna blef lam i tungan och kunde på längre tid icke tala. Hos andra försvagades synen, hos många blef matsmältningen förstörd. Dessvärre blef vinhandlaren blott dömd till några veckors fängelsestraff, emedan man icke kunde påföra honom något annat än vårdslöshet.

Förhållningsreglerna mot den i Frankrike så vidt bedrifna *vinförfalskningen* hafva emellertid blifvit skärpta på sista tiden. Och det var på tiden, ty undersökningarna hafva bragt hårresande ting i dagen. Förutom att man gör vin af fikon, ris, korn o. s. v. genom att färga brygden med »macqui», bär af en chilenisk buske, finnes det vinproducenter, som brygga sin »Bordeaux» af vatten, simplaste alkohol, glycerin, gips och hafssalt. Hos en sådan vinfabrikant i Bercy lade man beslag på 1,500 fat »gammal Bordeaux». Prefekten i Nizza lät i behaglig tid tömma 25,000 liter förfalskad »drufsaft» i hafvet, hvars fiskar, såsom en spefågel anmärkte, strax dogo en ynklig död.

Ölförfalskningen hör man på senare tiden icke så mycket om, hvaremot *kaffeförfalskningen* drifves efter storartad måttstock, i det att helt konstgjorda kaffebönor gå i handeln. Dessa framställas fabriksmässigt af kornmjöl blandadt med stärkelse såsom bindmedel och glaseras sedan med konst. Betraktar man en sådan böna vid fullt dagsljus, ser man en skarp kant, som maskinen frambringar och egendomliga, regelbundna ringar, som icke synas hos äkta bönor. I Tyskland och Ungern, förnämligast Budapest, har detta kaffe, hvars framställande kostar högst 20 kr. för centnern, funnit mycken utbredning. — Till de allra nyaste framstegen i förfalskningskonsten hör dock bearbetandet af majskorn till kaffebönor. Denna bearbetning försiggår på det sätt, att majskornen brännas såsom kaffe och därpå glaseras. Glasyren frambringas genom socker, som i upplöst form insprutas i de trummor, hvari majskornen rostas. Genom detta behandlingssätt blifva bönorna öfverdragna med ett tunnt sockerlager och glänsande såsom ebenholz.

För öfrigt behandlar man verkligt kaffe på samma sätt, dels för att genom glasyren göra en sämre kaffesort oigenkänlig, dels också för att genom detta öfverdrag af billigt socker öka kaffets vigt. Denna sista list kan ju icke egentligen kallas kaffeförfalskning, det är mycket mera en förfalskad handel, en förbrytelse, som, förunderligt nog, straffas strängare än verklig varuförfalskning, ehuru det förra endast sträcker sig till pungen, medan det senare däremot hotar köparens helsa och lif.

Såsom bekant spela *kaffesurrogaten* en mycket stor roll i fattigmans lif. Dessa surrogat blifva på det förargligaste sätt förfalskade. I Wien har torghandels-

kommissariatet fastställt, att dessa surrogat i allmänhet framställas af krossadt och brändt affall af de elfenbenskulor, som brukas till förfärdigande af manschettknappar m. m. Detta affall får då en tillsats af upprispad bark, korn, kaffegrus, rofvor o. d.

Äfven *té*, hvilket såsom njutnings- och förfriskningsmedel såsom bekant intager en framstående plats, blir — i synnerhet i Ryssland och Frankrike — förfalskadt på ett rent af skändligt sätt. Nästan alla ryska téhandlare blanda det med Kapornygräs, och många göra sig icke ens besväret att blanda, utan sälja nämnda gräs enbart för sig såsom äkta té. Åter andra hafva funnit på ett sätt att gifva det begagnade téet utseende af att vara färsk vara. Och icke nog härmed: polisen i Moskwa har hos en handelsman upptäckt flera fat fyllda med affall, som var bestämdt till téblandning. Gentemot sådana experiment kunna de franska handlandena, som sälja ett slags »perlté», som visserligen doftar behagligt, men icke innehåller ett spår af verkligt té, slå sig för sitt bröst och säga: Gud ske lof, att vi icke äro såsom de där andra!»

Liksom förfalskningen af té inskränker sig äfven förfalskningen af *honung* till vissa enskilda bestämda länder. Konsthonung förbrukas förnämligast på hotell och restauranter i Schweiz. Resande engelsmän låta den sig väl smaka, och hotellvärdarne säga, att då pensionspriset är lågt och Albions söner hvar morgon vilja hafva honung på brödet, så är det omöjligt att sätta fram naturlig produkt.

En liknande förkärlek som för honung hafva engelska turister för *fin frukt*. Af denna anledning hafva de italienska frukthandlarne funnit på att strö svafvel öfver de persikor, som de sände till olika marknader. Det var åter torgkommissariatet i Wien, som uppdagade denna förbrytelse mot människornas helsa och beslagtog en hel del så behandlad frukt. Samma skedde med hermetiskt nedlagda grönsaker, till hvilka man tillsatt kopparsalt för att bevara dem gröna.

Köttextrakt, som angifves vara utdraget ur oxkött, härrör mycket ofta från gamla utslitna hästar. Och t. o. m. på förnäma londonska spiskvarter anrättas »beaf» af gamla ök. Änskönt man i England går strängare tillväga än annorstädes emot förfalskning af lifsmedel, är det likväl de praktiska engelsmännen, som hafva äran af att hafva funnit på att färga gammalt kött, så att det skall se friskt och saftigt ut.

I Schweiz är införsel af *amerikanskt smult* (ister) på flera ställen förbjuden, enär man finner det sundhetsfarligt på grund af dess uppblandning med den svårsmälta bomullsfrööljan.

Vi skulle kunna uppräkna hundratal liknande fall, men då det är ett mycket oaptitligt ämne, vilja vi vända oss till ett annat område, på hvilket de allra gröfsta förfalskningar försiggå. Vi mena *kryddorna*. De nyaste företeelserna äro *konstgjorda kryddnejlikor*. De framställas af vanlig, ofta redan förut brukad ekbark, hvetemjöl och några procent verkliga kryddor. Hvad *peppar* angår, så har den redan länge tillagats af hvetekli, men framställes numera äfven af oliv- och palmkärnor. Dessutom blandas vanligt hvetemjöl med affall af hvitpeppar och knådas till deg, hvaraf pepparkorn formas och färgas med sot, om de skola vara svarta. Af många processer, särskildt från Wien, framgår att till förfalskning af kryddor användas stötta skorpor, förstörda mjölvaror, spillror af cigarrlådor, rofvor och svinfett — de sistnämnda för att gifva kryddorna glans. *Saffran* förfalskas genom tillsättande af gips och järnspat, *kanel* med tegelmjöl.

När man betänker, hvilken betydelse kryddorna hafva, så måste förfalskning af dem dömas lika hårdt som den af samvetslösa handlande föranstaltade *blandningen af ätliga svampar med giftiga*.

Huru samvetslöst penninglystna affärsmän umgås med allmänhetens lif och helsa framgår mycket drastiskt af meddelanden, som kommit förf. tillhanda, från den person, som sörjer för rengöringen af torgbasarerna i Paris. Han gör nämligen utmärkta affärer, när helsovårdspolisen lägger beslag på och låter kasta på sophögen mycket skämd fisk, musslor och ostron m. m. Ty då har han icke blott sin goda betalning för att bortföra all orenligheten, utan två fabrikanter i närheten af torget betala honom äfven 10 frcs för hvar kärra. Och hvartill nyttja då dessa handelsmän denna äckliga, giftiga smörja? Jo, de bereda — lefvertran däraf för den franska hufvudstadens sjuka.

Tändernas vård.

(Efter Norska Sundhedsbladet.)

Tändernas vård är en särdeles vigtig sak för oss alla. Det är ju tänderna som måste göra det första och icke minst vigtiga arbetet, när födan skall förvandlas till delar af vår kropp. Vid sång och tal äro de också oumbärliga, och hvilken betydelse hafva de icke för vårt utseende!

Tänderna angripas af röta, en sjukdom, som kallas »karies». Den framkallas direkt af en svamp (bakterie), alldeles som röta i somliga golf och väggar; den äter upp och förstör tandbenet. Så länge glasyren pa tänderna är hel, kan den ingen väg komma, men så snart där bildat sig det minsta hål eller spricka, är den strax i färd med att fråssa på den lösa benväfnaden. Man märker icke stort af den, förrän den nått in i närheten af tandhålan, där blodkärl och nerver hafva sin eljest väl skyddade plats. Men knappt har den nått dit, förrän smärtorna infinna sig, »tandvärken» — detta elände för så mången stackare, denna plåga, som förstör ens nattro, gör måltiderna till lidanden och förbittrar tillvaron — så mycket mer som den icke väcker något vidare medlidande hos de omgifvande. Man vet ju, att den icke är farlig!

Hvad kunna vi då göra för att undgå den? Gif akt på tänderna och undvik allt, som skadar glasyren. Så länge den är hel, kan man vara säker. — Och hvad är det, som skadar glasyren? Det är tre ting.

1. Syror, både de som komma in i munnen med mat och dryck, såsom ättika, mjölk, citron- och vinstens-syra m. fl., och de som uppstå i munnen såsom produkter af matrester, stadda i jäsning. Dessa sista syror äro obetingadt de värsta att angripa glasyren; de bildas ock i massor på tänderna mellan deras kronor och rothalsar, där matresterna sätta sig fast och påverkas af spotten.

2. Genom att bita i hårda saker, såsom socker, karameller, nötter och dylikt.

3. Genom att njuta mat och dryck, som är för kall eller för varm, hvarigenom glasyren får små rispor och sprickor.

Är man uppmärksam härpå och håller sig klar för dessa skär, skall man på gamla dagar kunna säga, att man icke har vetat, hvad tandvärk är. Och icke det allena. Man skall hafva sörjt för sin helsa äfven i andra afseenden. Man skall hafva tuggat sin mat bättre och fått den renare ned i magsäcken; och den luft, som andedrägten har fört ned i lungorna till rensning och förbränning af blodet, skall icke hafva upptagit flygtiga delar från den i tänderna försiggående förruttnelseprocessen.

Men renlighet fordras det. Efter hvar måltid måste munnen sköljas med kylslaget vatten, så att matrester aflägsnas och jästsvampar icke få tid att utveckla

sig. Hvar afton måste tandborsten taga bort, hvad sköljningen icke förmått borttaga, och på morgonen måste borsten likaledes brukas för att borttaga rester af spott och slem, som under nattens lopp satt sig på tänderna.

För dem, som redan fått sjukdomen med hål i tänderna, finnes blott en hjälp: hålen måste rensas och fyllas. Detta kan ingen annan än en tandläkare göra ordentligt, och göres det icke grundligt, är det till föga eller ingen nytta. Det är möjligen att frukta, att den starka konkurrens, som snart kan väntas äfven bland tandläkarne, skall kunna fresta somliga af dem till för billigt och för dåligt arbete. För detta vilja vi varna, ty sådant arbete skulle vara värre än intet. Hvad som kan och bör nedsätta prisen, så att tandläkekonsten kan få gagna alla samhällsklasser, det är de förbättrade redskapen och utvecklingen i det sätt, hvarpå de brukas.

I skolorna böra barnen undervisas om tändernas utveckling och byggnad samt allvarligt förehållas betydelsen af deras vård. Detta bör icke ske med några få ord, utan man bör visa med exempel på dem själfva — det är ingen brist på sådana — eller genom teckningar och bilder, huru både tandhålorna och svamparne, som framkalla dem, se ut.

Vi komma väl en gång så långt, att det tillsättes särskilda skolläkare. Desse skulle då hafva den största anledning att förutom annat äfven taga tänderna under sin uppgift.

Smärre meddelanden.

Koncentratorn kallas en ny apparat, inventerad af hr *F. O. Levander* i Göteborg. Den har till ändamål att genom torkning och hoppressning försätta pudrett från städerna, torfmull samt affall från fiskerierna och skämd fisk i så koncentreradt skick, att allt detta kan bära längre transporter och få en vida större användning såsom gödningsämnen än hittills. — Dessa saker hafva den största betydelse för vår jords fruktbarhet och vår nationela ekonomi, hvarföre koncentratorn är en uppfinning af stor betydelse, ifall den kan medverka till en bättre hushållning i nämnda hänseenden. Genom koncentratorn förespeglas städerna en afsevärd vinst af spillningen, hvilken nu tillskyndar dem blott kostnader och obehag.

»Under förutsättning — säger uppfinnaren i en utgiften brochyr om saken — att ett stadssamhälle (d. v. s. staden själf) öfvertager renhållningen, tillvaratager all latrin och enligt »Koncentrator»-torkningssystemet behandlar den råa pudretten, kan på hvarje stadsinvånare pr år tillverkas för 3 kr. netto koncentr. torfmullpudrett. Renhållningskostnaden blir 2 kr. för hvarje person pr år. Således blir den *rena förtjensten* vid denna fabrikation *1 kr. pr person pr år*, så att en stad på 15,000 inv. däraf skulle skörda en årlig vinst af 15,000 kr., en på 25,000 inv. 25,000 kr. o. s. v. I städer på öfver 50,000 inv. komme denna nettovinst måhända att blifva något litet lägre (såsom för Göteborg med cirka 100,000 inv., enligt här ofvan gjorda beräkning, 94,750 kr.) till följd af de drygare renhållningskostnaderna i större städer, men däremot i städer på mindre än 50,000 inv. något högre.»

»Koncentratorn, använd för torkning af sill, afsedd till sillguano, erbjuder stora fördelar framför de äldre torkningsmetoderna. De vigtigaste af dessa fördelar äro: *att* den torkar sillen hastigare och fullständigare, *att* guanomassan, genom behandling enligt min metod, ej blir illaluktande såsom efter beredningssätt enligt äldre metoder, samt *att* den koncentrerade sillguanon således kan fraktas utan obehaglig inverkan på folks luktorganer.

En mönsterfabrik med två koncentratorer i verksamhet är uppsatt i Göteborgs närhet vid Skräppekärr.

»**Hopplösa slägter**». Den från Köpenhamn nyligen mycket omtalade mördaren Adolf Philipsens slägtregister, som vid ransakningen framlagts af en läkare, är högst bedröfligt och lyder som följer: Philipsens fader var epileptiker (fallandesotssjuk), drinkare och dog vansinnig. En farbroder var äfvenledes epileptiker. En

annan farbroder blef självmördare. Farfaderns mor var epileptiker. Faderns brorson, en för öfrigt intelligent man, saknade ett par sinnen (hörsel och lukt) och hade en krampaktig darrning i händerna. Moderns slägt: Fru Philipsens morbroder självmördare. Hennes broder — med klumpfot, ryggradskrökning och starkt stammande — blef likaledes självmördare. Hennes son Georg (läkare) förkrympt i växten och med en märkvärdigt pipande röst. Hennes son Adolf (mördaren) född med bristfällig utveckling af det nedersta partiet af tarmkanalen och vensterhändt.

Det är säkert, att genom båda slägterna går en degeneration, särskildt af organen för själslifvet, hvaraf en icke ringa del torde fallit på Adolf Philipsens lott. — Denna mördare har dömts till döden, men straffet har genom kunglig nåd förvandlats till lifstidsfängelse.

Helsovännens red. vill för sin del tillägga: Låter den danska regeringen och styrelsen alkoholförbrukningen i Danmark ohäjdadt fortgå sådan som den nu är, skall landet under stundande tider komma att presentera många, många gelikar till Adolf Philipsen.

Den mänskliga dumheten har fått en ny vallfartsort, säger Stockh:s-T. Det är egendomen Manhem i Östergötland, dit hvarje söndag stora skaror af sjuklingar vallfärda, för att söka bot för sina krämpor och skröpligheter hos ställets — rättare. Denne säger sig förr ha varit dräng hos Aronson i Vingåker, och där har han inhemtat om icke insigt i människornas kroppsliga natur och sjukdomar, åtminstone insigt om deras enfald och lättrogenhet. Och den insigten kommer honom nu väl till pass. — Det har sagts, att hans mottagningar på söndagarne äro besökta af ända till hundratals personer. Och i mängden af åkdon synas ock »fina» ekipager. Han har sitt medikamentsförråd hemma och är sålunda på en gång både läkare och apotekare, naturligtvis lika olagligt i båda hänseendena.

— *En underdoktor* ger för närvarande mycket gouterade gästroller i Lekvattnet, berättar Karlst.-T. Hans »arcanum» är mycket enkelt, en liten elektricitetsmaskin, med hvilken *alla* sjukdomar botas. För att ställa sina diagnoser begagnar han en vanlig urmakareloupe, som, placerad på patientens bröst, sätter »doktorn i stånd att upptäcka sjukdomens orsak och säte».

Att han på så sätt utfört en massa underbara kurer, betviflar väl ingen.

Ett hem för alkoholister synes nu komma till stånd nära Upsala i enlighet med den inbjudan, som lästes äfven i Helsovännen n:o 10. Medel därtill hafva nämligen influtit så pass, att egendomen »Sans-souci» invid Upsala därtill kunnat inköpas af Upsala läns nykterhetsförbund för ett pris af 13,500 kr. Till köpets gäldande hafva influtit 5- à 6,000 kr., hvaribland 600 kr. af konungen och drottningen.

Hemmet kan dock troligen icke rymma flera alkoholister än dem, som staden Upsala själf producerar.

Den medfödda kroppskonstitutionens betydelse. Från exercisplatsen Hultsfred i Kalmar län skrefs nyligen bland annat till en af ortens tidningar följande.

»Beväringsstyrkans numerär, som för närvarande uppgifves till 634 man, skall utvisa en sådan minskning i förhållande till det för andra år vanliga antalet, att den i år måst fördelas på endast fyra kompanier i stället för de vanliga åtta. Orsaken uppgifves vara, att inskrifningsnämden ansett sig böra kassera öfver hälften af de beväringsskyldige på grund af svag kroppskonstitution.»

Förklaringen till detta mer än vanligt ogynsamma förhållande söker brefskrifvaren dels i den stora utvandringen, dels *i den försvagande inverkan, som det fruktansvärda nödåret 1868 utöfvat på den åldersklass, hvilket det nästföljande året såg dagen i dessa bygder* och som följaktligen nu är i beväringsåldern.

»Sent skall väl åren 1868 och 69 förgätas, särskildt i de småländska bygderna. Först sommaren med sin allt förbrännande hetta, då månad efter månad ingen droppe af regn läskade den törstande jorden, då markens grönska förtvinade och brändes till stoft under solens glödheta strålar, och då inga andra moln täckte himlen än de väldiga massor af rök från ständigt brinnande skogar, som vecka efter vecka svepte allt i ett enda kväfvande hölje. Och sedan den långa vintern med sina fasor, då svältande skaror i förtviflan lemnade hus och hem och drogo kring vägarne tiggande eller pockande på bröd åt sig och sina uthungrade barn, och då hungersnödens fasor uppjagat oron i sinnena till en höjd, där det blott skulle behöfts en tändande gnista och en skicklig ledare för att få till stånd de vildaste blodscener.»

Skummjölkens näringsvärde. Den oskummade mjölken innehåller alla de för kroppens näring nödiga beståndsdelarne, nämligen: ägghviteämnen, fett, kolhydrater (i form af mjölksocker), oorganiska salter och vatten. Därför kan äfven mjölken under största delen af första lefnadsåret utgöra barnets enda födoämne. Också för den fullvuxne är mjölken ett synnerligen värderiket näringsämne, ehuru den dock ej ensam förmår underhålla lifvet. — Då mjölken skummas, aflägsnas en del af dess fett, som i form af ytterst små fettkulor simma omkring i vätskan, men småningom stiga upp till ytan och bilda grädde. Därvid minskas dess fetthalt något, men mängden af dess öfriga närande beståndsdelar blir i det allra närmaste oförändrad. Den skummade mjölken lämpar sig därför *icke* mer till föda för de små barnen, men för de fullvuxne måste den allt fortfarande anses vara ett värderikt födoämne, så mycket mer som dess pris i regeln är betydligt ringare än den oskummade mjölken.

Också erhåller man, ifall den oskummade mjölken kostar t. ex. 50 och den skummade 25 öre kannan för 1 krona i oskummad mjök 178 gram ägghvita, 194 gram fett och 250 gram kolhydrat samt i skummad mjölk 325 gram ägghvita, 104 gram fett och 504 gram kolhydrat.

Breflåda.

267. **Josephina.** Onödiga bekymmer.

268. **Lisa 20 år.** Ett fruntimmer, som haft blindtarmsinflammation 3 gånger på ett halft år, bör *icke* ingå äktenskap, förrän hon är fullt åerstäld. Denna *fulla* återställelse kan erhållas antingen genom massage-behandling, gifven — åtminstone i början — af vid dylik behandling van läkare (ty annars kan den sjuka förderfvas i stället för bättras), eller ock genom en ingripande operation: blindtarmens borttagande.

Vi begagna tillfället framhålla, att behandlingen af blindtarmsinflammationen och dess följder med massage är en alltför litet äfven af läkare påaktad och erkänd sak. Den kan och bör begynna ganska snart och medför då (med förstånd och sakkunskap utförd) radikal bot för denna lömska sjukdom, som annars oupphörligt återkommer och för alltid förbittrar lifvet.

269. **Oscar.** Med »aseptin» mena läkare och vanligt folk en borsyre-lösning. Då borsyran är ett gift, *kan dess invärtes bruk* medföra sjuklighet, ja död. Ifall fru Östergrens aseptin innehåller borsyra, måste vi alltså anse allt invärtes bruk däraf ganska betänkligt. Innehåller den däremot *icke* borsyra, så har den fått ett oriktigt namn. Det cirkulär, Ni sändt oss, måste vi därföre förklara vara på ett betänkligt sätt vilseledande. Fru Östergrens »affär» är därföre en bland de många i våra dagar till »medmänniskors bästa», som vi tro borde göras till föremål för en närmare granskning af vår Medicinalstyrelse.

270. **Ingeborg, Ryssland.** Eder skärande smärta i hjärtat och den oregelbundna hjärtverksamheten kan nog tyda på öfveransträngning, som kräfver en åtminstone relativ hvila.

271. **Anatolius 23 år.** Se den första artikeln i detta nummer.

272. **N. Y. N.** Eder sons anfall kunna icke bedömas utan en noggrann undersökning af hans person.

273. **F.** En svullnad är naturligtvis tecken till sjukdom. Låt läkare undersöka Er.

274. **C. R. Prenumerant.** Plågsam reglering kan bero på många orsaker, hvarför patientens undersökning är af nöden. Jämför bilagan i år sid. 56—60.

275. **Bekymrad ogift man.** Ni kan botas *med tiden* genom de medel, som äro angifna i »Mannens Slägtlif».

276. **Rosa.** Se den första artikeln i detta nummer.

277. **Ninni Maculata.** Edra fläckar kunna ej bedömas utan besigtning.

En bok för alla!

Konsten att lefva länge

Populär helsolära

Af

D:r R. Wawrinsky,

Sundhetsinspektör.

Pris: 1.50. Jos. Seligmanns förlag.

(29)

Kolsyradt Karlstads Jernvatten,

från Brunnen N:r 3.

Prisbelönt på Verldsutställningen i Paris 1878.

Analyser äro utförda af Prof. Aug. Almén

åren 1875, 1876, 1877, 1878, 1879 och 1882.

Jernhalten år 1879 = 11,^{92}/$_{100,000}$ Fe O. CO^2

„ „ 1882 = 12,^{50}/100,000 „ „ „

Expedieras året om uti flaskor om 400 gram, försedda med blå etikett och vidstående stämpel å kapseln, såväl ifrån brunnen, efter order ställda till undertecknad, som från Herrar Apotekare i Sverige.

Obs. **Detta ursprungliga Karlstads-Jernvatten** må icke förvexlas med ett annat i handeln numera förekommande **"Karlstads jernvatten (Kaisers brunn)"**, som har **gul** etikett och hvars jernhalt, enl. 1880 års analys, är endast 8,^{21}/$_{100\cdot000}$.

Karlstad i jan. 1891. *Alfr. Dahlgren.*

Karlstads Brunns- och Badinrättning

tillgodogör, med tidsenliga anordningar, Karlstads utmärkta Jernvatten till drickning och bad och hålles öppen för allmänheten ifrån den 15:de juni, så länge väderleken tillåter. Vidare upplysningar meddelas af undertecknad. Adr.: Karlstad.

Karlstad i jan. 1891. *Alfr. Dahlgren.*

(14) Ingeniör.

Rent och källklart

vatten erhålles genom våra verldsbekanta

Vattenfiltrerapparater.

Illustrerade priskuranter på begäran hos

Kautschuks- & Guttaperkavaruaktiebolaget

KUNTZE & C:o,

(15) **Stockholm.**

Reformskor

för Herrar, Damer och Barn.

Drägtreformföreningens hygieniska och erkändt formfulländade skor, hvilka återgifva fötterna deras naturliga byggnad och äro de mest behagliga och minst tröttande, förfärdigas af undertecknad, som för dessa skodon erhållit prisbelöning af nämda förening. Den som försökt dessa skor föredrager dem framför alla andra skodon med onaturliga former. Normalskor efter professor Jægers system tillverkas äfven. Allt arbete utföres omsorgsfullt och af bästa material.

52 Drottninggatan 52, Stockholm.

(9) Högaktningsfullt, **P. G. Pettersson.**

Neuenahrer Sprudel

Säsong 1 Maj till 15 Oktober.

Litionhaltiga, alkaliskt-muriatiska bad. Erkändt bäst verkande vid kronisk mag- och tarmkatarr, lefversvulster, fettlefver, gallsten, katarr i luftvägarne, njur-, blås- och kvinnosjukdomar, njurgrus, reumatism, gikt och sockersjuka. Icke försvagande, utan stärkande och därför särskildt att rekommendera för svaga och blodfattiga pat. — Blott kurhotellet, som ligger midt emot anläggningen, står i direkt förbindelse med baden och läsesalongen. — Prospekter gratis. (Wald. Jac. X 12) (30)

Lactoserin-Cacao,

sammansatt af **renaste cacao** och **lactoserin,** enligt W. Rehnströms patent.

Välsmakande, kraftigt närande, helsosam,

enligt analys och intyg af Professorerne C. R. Bergstrand och Olof Hammarsten, Med. Doktor Ch. Em. Hagdahl m. fl.

FABRIKS MÄRKE.

Då **lactoserin** leder sitt ursprung uteslutande från mjölk, så är den i och för sig faktiskt närande och helsosam.

Lactoserin-Cacao, som håller betydligt mindre af det svårsmälta cacaofettet, än andra cacaosorter, är således lättsmält och att rekommendera för såväl friska som sjuka personer.

Finnes att tillgå hos Herrar Specerihandlande samt i parti hos

Th. Winborg & C:o,
Kongl. Hofleverantör.
(40) **Stockholm.**

Nyhet. D:r Lahmanns Nyhet.

Reform-Bomullsunderkläder.

De äkta D:r Lahmanns **Bomullsunderkläder** äro lika varma som ylleunderkläder, billigare, starkare, krympfria; befordra bäst kroppens utdunstning och reta icke huden. De böra ej förvexlas med i handeln förekommande Bomullstrikåkläder, uti hvilka kroppen utsättes för förkylning. Alla de, hvilka försöka D:r Lahmanns Reform-bomullskläder, skola säkerligen fortsätta med denna för helsan så nyttiga beklädnad.

Obs. Hvarje äkta plagg är försedt med en vidfästad urkund.

Hufvud-Depôt, parti- och minutförsäljning:

(20) **S. Berendt J:r & Komp.,** *24 Drottninggatan 24.*

Stockholm, Hemlandsvännens tryckeri, 1891.